

Eksporto įtaka Lietuvos ekonomikai: pridėtinės vertės eksporto perspektyva

2019 m. kovo 29 d.

Versli
Lietuva

SANTRAUKA

2015 m., palyginti su 2010 m., pridėtinės vertės eksporto dalis Lietuvos BVP padidėjo nuo 31,5 proc. iki 36,6 proc. Ši išvada daroma remiantis 2015 m. Lietuvos statistikos departamento ir Eurostato paskelbtomis sąnaudų–produkcijos ir išteklių–panaudojimo lentelėmis. Pagal tarptautinės prekybos duomenis, 2010 m. eksporto ir BVP santykis buvo lygus 65,3 proc., t. y. dvigubai didesnis nei pridėtinės vertės eksportas. 2015 m. eksporto ir BVP santykis buvo lygus 78,5 proc., t. y. daugiau nei dukart didesnis nei pridėtinės vertės eksportas. Tai reiškia, kad importo dalis eksporte auga sparčiau nei eksporto pridėtinės vertės dalis, o tai sietina tiek su 2010–2015 m. didėjusiomis reeksporto veiklos apimtimis, tiek ir su intensyvesniu importo panaudojimu Lietuvos produktų gamybai.

Didžiausi Lietuvos ūkio eksportuojantys sektoriai pagal pridėtinį vertę yra verslo paslaugos ir apdirbamoji gamyba. Pagal ekonomines veiklas, apdirbamosios gamybos pridėtinės vertės eksporto struktūroje 2015 m. dominavo žemųjų technologijų sektoriai. Tai maisto, baldų ir chemijos produktų sektoriai, taip pat medienos ir tekstilės sektoriai. Paslaugų sektoriuje išsiskiria transporto, didmeninės prekybos bei sandėliavimo veiklos. Šios paslaugos priskiriamos mažiau žinių reikalaujančių paslaugų grupei, taigi, ir paslaugų pridėtinės vertės eksporte dominuoja žemesnė pridėtinės vertė.

2015 m. su eksportu susijusios veiklos Lietuvoje įdarbino 426 tūkst. užimtųjų. Eksportas sukuria darbo vietas eksportuojančiose įmonėse, jų tiekėjų įmonėse bei eksporto įmonės aptarnaujančiose (neeksportuojančiose) veiklose. Taigi, atsižvelgiant į tiesiogiai ir netiesiogiai eksporto sukurtas darbo vietas, 2015 m. eksportui gaminančiose įmonėse dirbo 31,9 proc. visų užimtųjų Lietuvoje. Palyginimui, pagal 2010 m. duomenis buvo įvertinta, kad tais metais Lietuvos eksportas sukūrė 366 tūkst. darbo vietų. Tai buvo 29,4 proc. visų užimtųjų Lietuvoje.

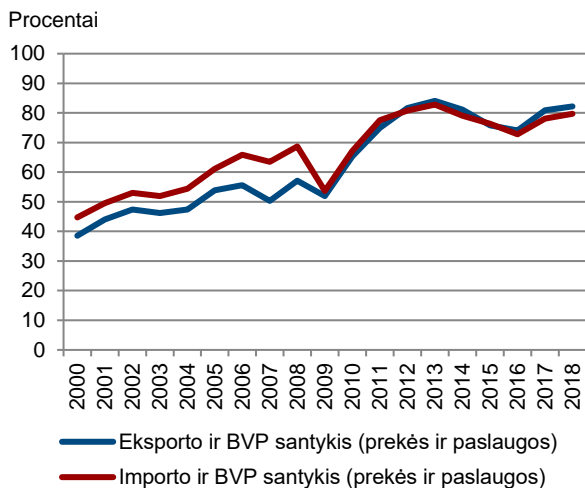
I. TEORINIS POŽIŪRIS

Šiuolaikinėse ekonomikose gamybos procesai yra labai fragmentuoti – tam tikras produktas gali būti gaminamas ar paslauga kuriama kelete sektorių toje pačioje šalyje ar net kelete šalių. Tai yra viena iš ekonominės globalizacijos pasekmių. Dalyvavimas pasaulinės ekonomikos gamybos procesuose yra labai svarbus veiksnys mažoms atviroms ekonomikoms, tokioms kaip Lietuva. Tai padeda Lietuvai konkuruoti globalioje rinkoje, leidžia pasinaudoti inovacijų ir technologijų perdavimo teikiama nauda ir skatina tvarų ekonomikos augimą. Mažai ir atvirai ekonomikai, tokiai kaip Lietuva, dalyvavimas pasaulinės ekonomikos gamybos procesuose yra vienas pagrindinių veiksnių skatinančių BVP augimą. Dalyvavimas šiuose procesuose skatina eksporto ir visos ekonomikos augimą trumpuoju ir vidutiniu laikotarpiu, nes vidaus rinka yra per maža, tam kad ekonomika galėtų sparčiai augti iš vidaus vartojimo BVP komponentių. Ilguoju laikotarpiu eksporto ir importo veiklos skatina šalį įsisavinti naujas technologijas, skatina investicijas į kapitalo priemonių įsigijimą ar atnaujinimą, taip pat investicijas į žmogiškuosius resursus. Todėl dalyvavimas tarptautinėje prekyboje ir pasaulinės ekonomikos gamybos procesuose, skatina gamybos veiksnių našumo ir potencialaus BVP augimą ilguoju laikotarpiu.¹

¹ Lietuvos bankas. Diskusinių straipsnių serija Nr. 7/2018.
https://www.lb.lt/uploads/publications/docs/20804_88634220f1662cf1becb237e4c1b2bf9.pdf

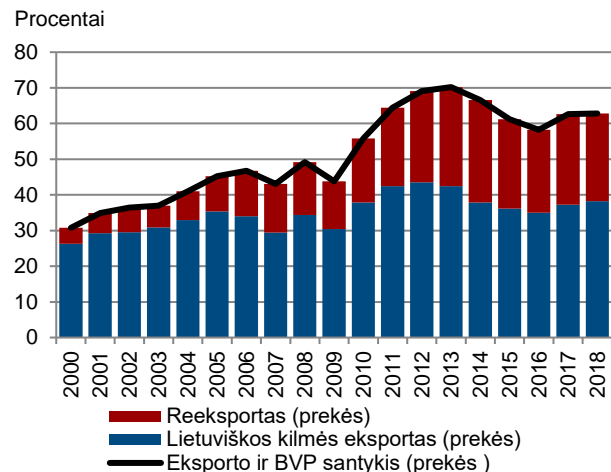
Tradiciškai eksporto įtaka eksportuojančios šalies ekonominiam aktyvumui yra vertinama pagal eksporto ir BVP santykį (arba pagal rinkos dalių pokytį), bet dėl gamybos procesų fragmentacijos toks vertinimas gali būti nevisiškai tikslus. 2015 m. Lietuvos eksporto (prekių ir paslaugų) ir BVP santykis buvo 75,8 proc., 2018 m. šis rodiklis padidėjo iki 82,2 proc. Tačiau tai nereiškia, kad Lietuva išveža apie 80 proc. savo BVP į eksporto rinkas – dalis eksportuojamų prekių gaminamos iš importuotų produktų, be to, dalį eksporto sudaro reeksportas. 2015–2018 m. apie 40 proc. viso Lietuvos prekių eksporto sudarė reeksportas, 60 proc. – lietuviškos kilmės prekės (žr. pav. 1–2). Jei eksportuojamas lietuviškos kilmės prekes galima iš dalies priskirti šalyje sukurtai pridėtinei vertei, tai reeksportuojamos prekės yra tos prekės, kurios yra sukurtos ne Lietuvoje. Netgi lietuviškos kilmės produktų gamyboje yra naudojama nemažai importuotų gaminių, žaliavų, medžiagų ir pan., todėl bendrojo eksporto ir BVP santykis neparodo tikrosios eksporto veiklos svarbos Lietuvos ekonomikai. Be to, kalbant apie Lietuvos BVP (išlaidų metodu) struktūrą, eksporto dalies BVP įvertinti tiesiogiai negalima, vėlgi, dėl to, kad dalis eksporto yra importuotos prekės ir paslaugos, t. y. kitų šalių sukurta pridėtinė vertė.

1 pav. Eksporto ir importo santykis su BVP Lietuvoje 2000–2018 m. (prekės ir paslaugos)

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir VŠĮ "Versli Lietuva" skaičiavimai.

2 pav. Eksporto ir santykis su BVP Lietuvoje 2000–2018 m. (prekės)

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir VŠĮ "Versli Lietuva" skaičiavimai.

Lietuvos sąnaudų–produkcijos ir išteklių–panaudojimo lentelės, taikant tam tikrus matematinis skaičiavimo metodus,² leidžia gerokai tiksliau įvertinti eksporto svarbą Lietuvos ekonominiam aktyvumui. Sąnaudų–produkcijos ir išteklių–panaudojimo lentelės yra skelbiamos Lietuvos statistikos departamento ir Eurostato duomenų bazėse. Jos skelbiamos kas 5 metus, paskutiniai paskelbti duomenys yra už 2015 m. (paskelbti 2018 m. gruodžio mėn.). Šiose lentelėse atsispindi ekonominės transakcijos tarp Lietuvos ūkio sektorių, taip pat jų sąryšis su užsieniu (per eksportą ir importą) ir Lietuvos BVP struktūra gamybos, pajamų ir išlaidų metodu. Ši informacija leidžia įvertinti eksporto įtaką Lietuvos ekonominiam aktyvumui 2015 m.³

Lietuvos ekonominis aktyvumas yra labai priklausomas nuo eksporto veiklos ir jo įtaka per laiką didėja. Pridėtinės vertės grandinių 2017 m. VŠĮ „Versli Lietuva“ atliktas tyrimas, analizuojantis eksporto įtaką Lietuvos ekonomikos augimui patvirtina faktą, kad eksporto veiklos

² Daugiau apie metodą žr. Versli Lietuva. Lithuania in Global Value Chains: The Role of Exports in Economic Growth in 2000–2014 6-8 psl.; https://www.verslilietuva.lt/wp-content/uploads/2017/12/2017.06.30_GVC_final_report_v2.pdf

³ Žr. <https://osp.stat.gov.lt/nacionalines-saskaitos> ir <https://ec.europa.eu/eurostat/web/esa-supply-use-input-tables/data/database>

daro didelį poveikį šalies ekonomikos aktyvumui. Jei 2000 m. Lietuva eksportavo 19,0 proc. savo sukurto BVP į užsienio rinkas, tai 2014 m. šis rodiklis padidėjo iki 40,3 proc. 2000–2014 m. šalies eksportas vidutiniškai per metus paaugo 16,4 proc., o vidaus vartojimas dvigubai lėčiau – vidutiniškai po 8,3 proc. per metus. Itin sparčiai eksportas augo Lietuvai įstojus į ES – tarptautinės prekybos suintensyvėjimas ir Lietuvos įsiliejimas į tarptautines pridėtinės vertės grandines padarė didelę teigiamą įtaką Lietuvos BVP augimui. Tai ir nulėmė labai didelį eksporto dalies Lietuvos BVP padidėjimą (nuo 19 proc. 2000 m. iki 40 proc. 2014 m.) bei reikšmingai prisidėjo prie sparčios Lietuvos BVP konvergencijos ES vidurkio link.⁴ Tiesa, padidėjusi eksporto veiklų įtaka Lietuvos ekonomikos aktyvumui turi ir kitokį poveikį – Lietuva tapo dar labiau priklausoma nuo išorės ekonominių šokų, o verslo ciklas vis mažiau gali būti paveiktas vidaus kontraciklinėmis ekonominės politikos priemonėmis.

II. EKSPORTO ĮTAKA LIETUVOS EKONOMIKAI

Pagal nacionalines sąnaudų–produkcijos ir išteklių–panaudojimo lenteles,⁵ vertinama, kad 2010 m. Lietuva eksportavo 31,5 proc. šalies BVP, 2015 m. – 36,6 proc.^{6 7} Pažymėtina, kad 2010 m. eksporto ir BVP santykis buvo lygus 65,3 proc., t. y. dvigubai didesnis nei pridėtinės vertės eksportas.⁸ 2015 m. eksporto ir BVP santykis buvo lygus 78,5 proc., t. y. daugiau nei dukart didesnis nei pridėtinės vertės eksportas. Šis atotrūkis padidėjimas rodo intensyvesnę reeksporto veiklą po 2010 m., o reeksporto veiklą, palyginti su lietuviškos kilmės prekių bei paslaugų eksportu, generuoja santykinai mažesnę pridėtinę vertę. Tai taip pat rodo, kad importo dalis eksporte auga sparčiau nei eksporto pridėtinės vertės dalis, o tai sietina tiek su padidėjusiomis reeksporto veiklos apimtimis, tiek ir su intensyvesniu importo panaudojimu lietuviškų produktų gamybai. Apibendrinimui, pastebima, kad remiantis 2015 m. Lietuvos statistikos departamento ir Eurostato paskelbtomis sąnaudų–produkcijos ir išteklių–panaudojimo lentelėmis, eksporto įtaka Lietuvos ekonomikai ir toliau didėja.

Pagal eksporto grupes, daugiausia pridėtinės vertės eksporto generuoja lietuviškos kilmės prekių bei paslaugų eksportas. Reeksporto veikos sukuria gerokai mažesnę pridėtinę vertę. Reeksporto veikla yra nukreipta faktiškai į importuotų produktų perpardavimą į trečiąsias šalis, o šios prekės nėra sukuriamos Lietuvoje ir nėra Lietuvos BVP dalis. Kitaip yra su lietuviškos kilmės prekėmis bei paslaugomis – nors jų gamybai ir kūrimui naudojamos importuotos prekės, tačiau didžiausia šių prekių ir paslaugų vertė sukuriamą Lietuvoje. Tiesa, pastebėtina, kad nuo 2010 m. iki 2015 m. padidėjo ir reeksporto indėlis Lietuvos pridėtinės vertės struktūroje, o tai sietina su padidėjusia šios eksporto grupės dalimi bendrojo Lietuvos eksporto struktūroje (nuo 18 proc. 2010 m. iki 25 proc. 2015 m.).

⁴ Versli Lietuva. Lithuania in Global Value Chains: The Role of Exports in Economic Growth in 2000–2014; https://www.verslilietuva.lt/wp-content/uploads/2017/12/2017.06.30_GVC_final_report_v2.pdf

⁵ Žr. <https://osp.stat.gov.lt/nacionalines-saskaitos> ir <https://ec.europa.eu/eurostat/web/esa-supply-use-input-tables/data/database>

⁶ Palyginimui, 2000 m. pridėtinės vertės eksportas buvo 22,8 proc., 2005 m. – 26,1 proc. Daugiau žr. Versli Lietuva. Koks galingas Lietuvos eksporto variklis; <https://www.vz.lt/archive/blog/2014/6/11/koks-galingas-lietuvos-ekonomikos-variklis#ixzz5jIRaHLZg>

⁷ Lyginant šiuos rezultatus su VŠĮ „Versli Lietuva“ pridėtinės vertės grandinių tyrimu (žr. Versli Lietuva. Lithuania in Global Value Chains: The Role of Exports in Economic Growth in 2000–2014; https://www.verslilietuva.lt/wp-content/uploads/2017/12/2017.06.30_GVC_final_report_v2.pdf), pridėtinės vertės eksporto dalis pagal nacionalines sąnaudų–produkcijos ir išteklių–panaudojimo lenteles yra mažesnė. Tai yra todėl, kad šiose lentelėse duomenų detalumas yra menkesnis, o tai ir lemia rezultatų skirtumus.

⁸ Versli Lietuva. Koks galingas Lietuvos eksporto variklis; <https://www.vz.lt/archive/blog/2014/6/11/koks-galingas-lietuvos-ekonomikos-variklis#ixzz5jIRaHLZg>

Didžiausi Lietuvos ūkio eksportuojantys sektoriai pagal pridėtinį vertę yra verslo paslaugos ir apdirbamoji gamyba. 2015 m. šie du sektoriai sudarė 33 proc. (iš beveik 37 proc.) pridėtinės vertės eksporto, likusieji 3-4 proc. teko žemės ūkiui, statybai ir kitoms ūkio veikloms. Pastebėtina yra tai, kad daugelis paslaugų sektoriaus veiklų, pagal standartinius ekonominius apibrėžimus, yra priskiriami uždarajam ekonomikos sektoriui, tačiau laikui bėgant ir šios ekonominės veiklos tampa vis atviresnės tarptautinei prekybai. Tai taip pat taikoma ir statybų sektoriui – šis sektorius nors eksportuoja santykinai nedaug, tačiau eksporto veikla per laiką intensyvėja.

Pagal ekonomines veiklas, apdirbamosios gamybos pridėtinės vertės eksporto struktūroje 2015 m. dominavo žemųjų technologijų sektoriai. Tai maisto, baldų ir chemijos produktų sektoriai; taip pat nemenkai prisidėjo medienos ir tekstilės sektoriai. Šie sektoriai nulėmė apie 65 proc. viso apdirbamosios gamybos pridėtinės vertės eksporto. Aukštesniųjų technologijų apdirbamosios gamybos sektoriai vis dar sudaro nedidelę dalį Lietuvos pridėtinės vertės struktūroje (žr. lentelę 1).

Verslo paslaugų pridėtinės vertės eksporto struktūroje, didžiausias dalis 2015 m. sudarė su prekyba ir transportu susijusio veiklos. Transporto, didmeninės prekybos bei sandėliavimo paslaugos sudarė beveik 70 proc. viso verslo paslaugų pridėtinės eksporto vertės. Šios paslaugos priskiriamos mažiau žinių reikalaujančių paslaugų grupei, taigi, ir paslaugų pridėtinės vertės eksporte dominuoja žemesnės pridėtinės vertės produkcija. Vis dėlto, vertinant daugiau žinių reikalaujančių paslaugų eksporto struktūrą, jose dominuoja ICT paslaugų grupė. (žr. lentelę 1).

1 lentelė. Pridėtinės vertės eksporto struktūra pagal ekonomikos sektorius 2015 m.

Sektorius	Pridėtinės vertės eksporto dalis, proc.
Sausumos transporto paslaugos (H49)	5,5
Didmeninės prekybos paslaugos (G46)	5,4
Sandėliavimas ir transportui būdingos paslaugos (H52)	3,4
Maisto produktai, gėrimai ir tabako gaminiai (C10-12)	1,9
Baldai, kitos pagamintos prekės (C32-33)	1,8
Chemikalai ir chemijos pramonės gaminiai, naftos produktai (C19-20)	1,7
Mediena bei medienos ir kamštienos gaminiai bei dirbiniai (C16)	1,3
Tekstilės gaminiai, drabužiai ir odos dirbiniai (C13-15)	1,2
Guminiai ir plastikiniai gaminiai (C22)	0,8
Metalo gaminiai, išskyrus mašinas ir įrenginius (C25)	0,7
Kiti apdirbamosios gamybos ir verslo paslaugų sektoriai	9,0
Kitos ekonominės veiklos	3,9
Iš viso:	36,6

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas, Eurostatas ir VŠĮ „Versli Lietuva“ skaičiavimai.

III. PRIDĖTINĖS VERTĖS EKSPORTAS IR DARBO VIETŲ KŪRIMAS

2015 m. su eksportu susijusios veiklos Lietuvoje įdarbino 426 tūkst. užimtųjų. Eksportas sukuria darbo vietas eksportuojančiose įmonėse, jų tiekėjų įmonėse bei eksporto įmonės aptarnaujančiose (neeksportuojančiose) veiklose. Pavyzdžiui, dėl augančios lietuviško popieriaus gaminių paklausos užsienio rinkose, popieriaus ir jo gaminių pramonės įmonės kuria naujas darbo vietas ir samdo darbuotojus. Tačiau dėl šio sektoriaus eksporto plėtros, dalis darbo vietų taip pat sukuriama ir medienos apdirbimo pramonės sektoriuje, nes dalis medienos pramonės sektoriaus gamybos yra skirta į eksportą orientuotoms popieriaus gaminių įmonėms. Iš popieriaus gaminių eksporto veiklos gali uždirbti ir transporto sektoriaus bei didmeninės prekybos įmonės. Taigi, atsižvelgiant į tiesiogiai ir netiesiogiai eksporto sukurtas darbo vietas, 2015 m. tiesiogiai ir netiesiogiai eksportui gaminančiose įmonėse dirbo 426 tūkst. asmenų, t. y. 31,9 proc. visų užimtųjų Lietuvoje (žr. lentelę 2).

2 lentelė. Su eksporto veiklomis susijęs užimtųjų asmenų skaičius 2015 m.

Sektorius	Užimtųjų skaičius
Apdirbamoji gamyba	144
Transportas ir saugojimas, sandėliavimas	79
Žemės ūkio veikla	71
Prekybos paslaugos	51
Kiti sektoriai	81
Iš viso:	426

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas, Eurostatas ir VŠĮ „Versli Lietuva“ skaičiavimai.

Palyginimui, pagal 2010 m. duomenis buvo įvertinta, kad tais metais Lietuvos eksportas sukūrė 366 tūkst. darbo vietų.⁹ Tai buvo 29,4 proc. visų užimtųjų Lietuvoje. Nors užimtumas dėl eksporto veiklos tarp 2010 m. ir 2015 m. augo lėčiau nei pridėtinės vertės eksporto dalis, tai labiausiai buvo susiję su bendrais darbo jėgos rodiklių pokyčiais bei eksportuojančių įmonių investavimo į kapitalą strategijomis. Vis dėlto, per penkerių metų laikotarpį užimtųjų dalis su eksportu susijusiose veiklose padidėjo 2,5 proc. punkto. Taip pat pastebėtina, kad užimtųjų skaičius su eksportu susijusiose veiklose tarp 2010 m. ir 2015 m. augo beveik 4 kartus sparčiau nei veiklose, nukreiptose į vidaus rinką. Todėl, daugiau dėmesio skiriant eksporto vystymui, gali būti sukurtos darbo vietos ne tik tiesiogiai eksportuojantiems sektoriams, bet ir netiesiogiai – visai Lietuvos ekonomikai. Tai taip pat, tikėtina, turėtų teigiamą poveikį ir našumo augimui Lietuvos ekonomikoje.

IV. IŠVADOS

⁹ Versli Lietuva. Koks galingas Lietuvos eksporto variklis; <https://www.vz.lt/archive/blog/2014/6/11/koks-galingas-lietuvos-ekonomikos-variklis#ixzz5jilRaHLZg>

Eksporto veiklų įtaka Lietuvos BVP nuolat didėja – jei 2010 m. Lietuva eksportavo apie 32 proc. savo BVP į užsienio valstybes, tai 2015 m. ši dalis padidėjo iki 37 proc. Taigi, per penkerius metus, Lietuvos priklausomybė nuo eksporto veiklos padidėjo 5 proc. punktais, o su eksportu susijusios veiklos daro didelį teigiamą poveikį šalies ekonomikos aktyvumui. Kadangi Lietuvos vidaus rinka yra ganėtinai maža, eksporto augimas yra vienas svarbiausių veiksmų lemiančių ir viso šalies ūkio BVP augimą. Vis dėlto, pastebėtina, kad Lietuvos ekonominis aktyvumas tampa vis labiau priklausomas nuo neigiamų užsienio paklausos šokų, todėl ekonominiai cikliniai svyravimai, su esamais mažos ekonomikos resursais, vis mažiau gali būti paveikti vidaus ekonominės politikos priemonėmis.

Lietuvos įmonių integracija į pasaulio ekonomiką ir dalyvavimas tarptautinėje prekyboje reikšmingai prisideda prie darbo vietų kūrimo Lietuvoje – vertinama, kad su eksportu susijusios veiklos 2015 m. sukūrė 426 darbo vietas. Per penkerių metų laikotarpį užimtųjų dalis su eksportu susijusiose veiklose padidėjo 2,5 proc. punkto, o užimtųjų skaičius su eksportu susijusiose veiklose tarp 2010 m. ir 2015 m. augo beveik 4 kartus sparčiau nei veiklose, nukreiptose į vidaus rinką. Todėl, daugiau dėmesio skiriant eksporto vystymui, gali būti sukurtos darbo vietos ne tik tiesiogiai eksportuojantiems sektoriams, bet ir netiesiogiai – visai Lietuvos ekonomikai.